

FORTEPIANO CHOLG'U SINFLIDA ISHLASHNING USLUBIY ASOSLARI

Karimov Asiljon Olimjon o'g'li

O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi

Fortepiano (organ) mutaxassisligi magistranti

ARTICLE INFO

Received: 18th May 2023

Accepted: 28th May 2023

Online: 29th May 2023

KEY WORDS

Fortepiano, san'at, ansambl, konsert, professional ijrochiligi, musiqa cholg'usi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada fortepiano sinflida ishlashning uslubiy asoslari va ko'nikmalarni shakllantirish bo'yicha bo'yicha fikr-mulohazalar yuritilgan.

Musiqa insonning ma'naviy-ma'rifiy xususiyatlarini shakllantirish omili hisoblanadi. Ayniqsa fortepiano cholg'u ijrochiligi o'zining ijobiy ta'siri bilan musiqachilar tomonidan keng maqullanadi. Fortepianoda to'rt qo'l bo'lib ijro etish shakli hamma davrlarda mavjud bo'lgan bo'lib, sozandalar o'z ijro mahoratining barcha bosqichlarida ushbu faoliyat bilan shug'ullangan. Bu holat bugungi kunda ham kuzatiladi. Ansambl' ijrosining foydasi nimada? Qaysi sabablariga ko'ra u o'quvchining umummusiqiy rivojiga turtki bera oladi? Ansambl' ijrosi musiqiy adabiyot bilan keng va har tomonlama tanishuv uchun eng yaxshi imkoniyatlarni yaratadi. Bunda musiqachi turli badiiy uslub va tarixiy davrlarga oid asarlarni o'rganadi. Shuningdek, ijrochi fortepiano uchun yozilgan asarlardan tashqari, opera, simfonik, kamer-cholg'u hamda vokal asarlarning klavirlari bilan ham tanishishga muyassar bo'ladi. Boshqacha qilib aytganda, ansambl' ijrosi – musiqiy tasavvurning doimiy yangilanib turishi, boy va turli xarakterdagi musiqiy axborotning oqib kelishini ta'minlaydigan faoliyat turidir. Yangi va turli-tuman tasavvurning kirib kelishini ta'minlab, musiqaga nisbatan "musiqiy salohiyatning markazi va hissiy munosabat"ning taraqqiy etishiga omil bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa tinglash natijasida qo'lga kiritilgan ko'plab yorqin tasavvurlarning jamlanishi badiiy xayolning rivojlanishiga turtki beradi. Hissiy to'lqinlanishning avjida musiqiy-aqliy harakatning umumiy ko'tarilishi yuzaga keladi. Ansambl' ijrosi o'quvchining boshqa xususiyatlarining ham rivojlanishiga olib keladi: musiqiy eshitish qobiliyati, ritmik hissiyot, xotira, harakat ko'nikmalari. Ushbu xususiyatlarning rivojlanishi musiqiy faoliyatning boshqa turlarida ham zarurdir. Bular – musiqa tinglash, musiqiy-nazariy fanlarni o'rganish, musiqiy materialni mustaqil ravishda tanlash. Ohang tasavvurining shakllanishi – o'quvchining eshitish qobiliyatini tarbiyalashning birinchi bosqichidir. Garmonik eshitish qobiliyatini rivojlantiruvchi eng kuchli vosita – turli kuylarga garmonik jo'rlik qilishdir. Bunda garmonik jo'rlik ustoz tomonidan amalga oshiriladi. Bu esa o'quvchiga ilk qadamdanoq ko'p ovozli musiqaning ijrosida qatnashish imkoniyatini beradi. Garmonik eshitish qobiliyatining rivoji

melodik eshitish qobiliyatining rivoji bilan bir xil olib boriladi. So'nggi yillarda yuzaga kelayotgan musiqiy tarbiyaviy ishlar natijasida kichik yoshdagi o'quvchilarning qulog'ini murakkab garmonik tuzilmalarga o'rgatish misollarini ham ko'rish mumkin.

Ko'p ovozli musiqani eshitish qobiliyatini rivojlantirish – musiqiy tarbiyaning eng murakkab qismlaridan biridir. Zero, yosh o'quvchi polifonik asarlarni ijro etish, bir vaqtning o'zida bir necha melodik yo'llarni tinglash ko'nikmasiga ega emas. Bunda ansambl' ijrosi chog'ida polifonik asarning ovozlarini juft-juft qilib chalish tavsiya etiladi. SHu tahlit, ansambl' ijrosi ilk mashg'ulotlardan polifoniyani tinglash, uning tarkibiy qismlariga quloq solish, ohangning alohida qurilmalarini yorqinroq ifodalash ko'nikmasini beradi. Musiqiy eshitish qobiliyati tembr va dinamikaga ko'ra tembr-dinamik eshitish deb ataladi. Ushbu eshitish qobiliyati musiqiy amaliyotning barcha turlarida, shuningdek, musiqiy ijrochilikda muhim o'rin tutadi. Ansambl' ijrosi o'zining boy musiqiy matosi hisobiga tembr-dinamik eshitish qobiliyatini rivojlantiruvchi keng imkoniyatlarga ega. Ustoz bilan bir qatorda shogird ham turli xil tembr va dinamik bo'yoqlarni, shtrix effektlarini izlab, orkestrning alohida guruhlariga xos yangrash xususiyatlarini, ohangdor tutti xususiyatlarini ifodalashga harakat qiladi. Ansambl' ijrosi ritmik his etish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Ritm – musiqaning markaziy unsurlaridan biridir. Ritm hissining shakllanishi – musiqiy pedagogikaning muhim vazifalaridandir. Musiqadagi ritm – nafaqat vaqt-o'lchovli, balki, hissiy-ifodaviy, obrazlishe'riy, badiiy-mazmunli kategoriyadir.

Ritm hissi uchta asosiy tuzilmaviy unsurdan tashkil topadi: sur'at, aktsent va cho'zimlar munosabati. Bularning hammasi ritmik ko'nikmani tashkil etadi. Ilk qadamlardan o'quvchi bir xil cho'zimlarning ravon ketma-ketligini ifodalay olishi – muhim ko'nikmalardan biridir. Zero, ravon harakat hissining rivojlanishi ansambl'dagi ijrochilardan har birinig musiqiy tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ustoz bilan hamkorlikda ijro etish chog'ida o'quvchi muayyan metr-ritmik ravishda chegaralanadi. Ritmni ushlab turish zarurati turli ritmik tasvirlarning tabiiy ravishda o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Ansambl ijrosi musiqiy-ijrochilik qobiliyatining muhim ajralmas tarkibiy qismlaridan bo'lmish xotiraga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ansambl' ijrosi asarni yod olish xususiyatiga egadir. Yakka ijro chog'ida o'quvchi asarni ahamiyatsiz ravishda mexanik mashq sifatida yodlab olsa, ansambl' chog'ida esa jarayon tubdan o'zgaradi. Ansamblchining xotirasi yanada tez shakllanadi. Musiqiy asarni chuqur anglash, uning obrazli-she'riy mantiqi, shakl xususiyatlarini tushunib olish – musiqani muvaffaqiyatli ravishda badiiy barkamol qilib yod olishning asosiy shartidir. Ansambl'da yoddan chalish asarni mexanik ravishda yod olish emas, balki, tahliliymantiqiy, aqliy xotiraning rivojlanishiga yo'l ochib beradi. Ansambl'ni o'rganishdan avval hamkorlar asarning shaklini tushunib olishi, so'ngra esa tarkibiy qismlar ustida ularni birbiridan farqlagan holda ishlashni boshlashi kerak.

Keyingi ish frazirovka, dinamika ustida boradi. Bu narsalarni bilish avvalam bor ikkinchi partiya ijrochisi uchun o'ta muhim hisoblanadi. Zero, uning partiyasi akkordli mato yoki arpedjio holatida ifodalangan bo'lishi mumkin. Bu holda, u birinchi partiyaning materialini bilmay turib, asarni o'zi uchun aqliy ravishda tuzib ola olmaydi. Ikkinchi partiya ijrochisi, ayniqsa, garmonik tahlilga e'tibor qaratishi lozim. SHunga qarab, u asarning umumiy musiqiy matosini xayolan tinglay olishga o'rganishi kerak. Bu esa ichki tinglash tasavvuriga asoslanadi. Ansambl' ijrosi o'quvchining harakat-motor xususiyatlarini ham rivojlantiradi. Ansambl'

ijrosining yoqimliliği bois ilk bosqichda ijro apparatining shakllanishi nisbatan oson kechadi. Bunda o'quvchilar ohang hosil qilishning asosiy usullarini tabiiy yo'l bilan o'zlashtiradilar va musiqiy matoning turli xillari bilan tanishadilar. Bir qarashda, ansamblda ijro etish ko'nikmasi an'anaviy ravishda yuz beradi: tovushqatorni asta-sekin egallash, yangi-yangi ritmlarni o'zlashtirish va b. Amaliyot shuni ko'rsatdiki, ansambl' ijrosida o'quvchining rivoji yanada tezroq yuz beradi va ko'nikmalar ham tezroq mustahkamlanadi. Notadan o'qish chog'ida hamkorlik uchun bir xil yoshdagi va bir xil tayyorgarlik darajasidagi bolalar tanlanadi. Bunday holda, o'quvchilar orasida norasmiy musobaqalashuv yuzaga kelib, ijroga nisbatan e'tiborning yanada oshishi kuzatiladi. Bunda o'quvchilarning e'tiborini asarni yaxlit anglashga qaratish lozim. Ansamblda notadan o'qish chog'ida asarning murakkab joylarida o'quvchini to'xtatish mumkin emas, chunki, bu hamkor bilan bog'liqlikning buzilishiga olib keladi. Ijro vaqtida teztez to'xtash notadan o'qish quvonchini buzadi, shuning uchun nisbatan oson bo'lgan musiqiy materialni tanlash kerak. Birinchi o'quvchining to'xtagan paytida ikkinchi o'quvchi ijroni to'xtatmasligi so'raladi. Bu esa, birinchi o'quvchini o'zini yo'qotmay ijroga yana qo'shilib ketishga o'rgatadi.

Musiqiy materialni tanlashda asosiy omillarga asoslangan printsiplar quyidagicha:

- ❖ Estetik – zamonaviy g'oyaviy-estetik ahamiyatga ega bo'lgan asarlarni tanlashni taqozo etadi. Bunda musiqiy madaniyatda qaror topgan janr va uslub xilma-xilligi aks etadi;
- ❖ Ruhiy – o'quvchilarning hayotiy va musiqiy tajribasiga mos keladigan mazmundagi asarlarni tanlash. SHu bilan birga, o'quvchilarning keyingi rivojini taqozo etadigan asarlar tanlanishi kerak bo'ladi;
- ❖ Musiqiy-pedagogik – dasturning tematik mazmuniga tegishli asarlarni tanlashni taqozo etadi.

Bolalar mavzusidagi asarlar, shuningdek, ijro apparatining xususiyatini ko'zlagan holda tanlangan asarlar. Bunda bolalar ruhiyati haqida gapirmay iloj yo'q. Ustozning zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklatiladi – bolani musiqa bilan tarbiyalash. Bu esa o'quvchi shaxsining chuqur psixologik tahlili, uning takrorlanmas individualligini aniqlash orqali erishiladi. Repertuar tanlashda nafaqat pianistik va musiqiy vazifalar, balki, bolaning xarakter qirralari ham inobatga olinishi kerak: uning aqli, artistizmi, temperamenti, qalb qirralari, qiziqishlari hisobga olinishi zarur. Zero, ushbu xususiyatlarda shaxsning qalb kechinmalari, sirli umidlari aks etadi.

Agar kamharakatli bolaga hissiy va harakatchan asar berilsa, bunda muvaffaqiyatga erishish qiyin bo'ladi. Ammo bunday asarni albatta chalib ko'rish kerak. Harakatchan bolaga esa, chuqur mazmundor va falsafiy asarlarni berib chaldirish foydalidir. Repertuar tanlash vaqtida ustoz o'quvchining ra'yini, uning munosabati va fikrini inobatga olishi zarur. Bolalar repertuarining yangi bo'lishiga muhtoj bo'lishadi. Shunday qilib, ansambl' sinfidagi repertuar tanlash imkoniyati qator pedagogik hamkorlik printsiplarini shakllantiradi: ilgarilash, erkin tanlash, majburiyatsiz o'qitish. Bunday shakl o'quvchining har tomonlama rivojiga qaratilgan erkin repertuar siyosatini taqozo etadi.

References:

1. Delson, V.Yu. Piano creativity and pianism of Prokofiev [Text] / V.Yu. Delson. - Moscow, 1973.

2. Delson, V.Yu. Piano Concertos by S. Prokofiev [Text] / V.Yu. Delson. - Moscow, 1973.
3. Zaporozhets, N.V. Some compositional features of the work of S. Prokofiev [Text] / N.V. Zaporozhets // Questions of Musicology. - Moscow, 1960.
4. Kharatova, S. K., & Ismailov, T. X. O. G. L. (2022). Use of innovative technologies in the educational process. *Science and Education*, 3(3), 713-718.
5. Slonimsky, S. Features of S. Prokofiev's symphony [Text] / S. Slonimsky // Music and modernity. - Moscow, 1962. - Issue 1.